

Таким чином, для активізації експортного потенціалу й розв'язання екологічних проблем землеробства в Україні доцільно розвивати законодавчу базу, забезпечити державну підтримку господарств у перехідний період та в процесі проведення сертифікації на відповідність органічному виробництву, створити інфраструктуру ринку органічних продуктів [1].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що для органічного сільського господарства характерна позитивна динаміка нарощування обсягів виробництва в світі й, у тому числі, в Україні. Органічне сільське господарство є методом інтенсивного сільського господарства, який заснований на ефективному використанні всього комплексу місцевих умов і ресурсів. Така форма господарювання може бути надзвичайно сприятлива для сталого соціально-економічного й екологічного розвитку, оскільки відрізняється низьким рівнем собівартості та високою економічною ефективністю. Ринок продукції органічного сільського господарства (натуральної продукції) є дуже перспективним і недостатньо розвиненим, тому відкриває перед виробниками та експортерами широкі горизонти.

Джерела та література

1. Кузьменко О. Б. Органічне землеробство як фактор євроінтеграції України / О. Б. Кузьменко // Вісн. Полтав. держ. аграр. академії. – 2013. – № 3. – С. 151–155.
2. Михайленко О. Г. Розвиток органічного сільського господарства в системі євроінтеграційних процесів в Україні / О. Г. Михайленко // Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 6, Ч. 3. – С. 40–45.
3. Томашевська О. А. Органічне виробництво в світі: реалії, перспективи / О. А. Томашевська // Інновації та економіка. – 2013. – № 6. – С. 161–164.

УДК 911.3:630(477.82)

В. Й. Лажнік – кандидат географічних наук, доцент, професор кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;
А. А. Майстер – аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Лісогосподарська освоєність території Волинської області

Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин СХУ ім. Лесі Українки

Розглянуто особливості розвитку лісового господарства Волинської області. Розраховано агрегований індекс рівня лісогосподарської освоєності території адміністративних районів області. Проведено групування адміністративних районів області за величиною агрегованого індекса рівня лісогосподарської освоєності території. Проаналізовано виділені групи районів за рівнем лісогосподарської освоєності території.

Ключові слова: територія, лісогосподарська освоєність, рівень освоєності території, лісові ресурси, Волинська область.

Lazhnik V. Y., Maister A. A. Forestry Development of Territory of Volyn Region. The article deals with the features of forestry development of Volyn region. The aggregate index of forestry development level of administrative districts territory of Volyn region has been calculated. Grouping of administrative districts according to the quantity aggregate index of forestry development level has been made. The selected groups of districts according to the level of forestry development of territory have been analyzed.

Key words: territory, forestry development, level of development of territory, forest resources, Volyn region.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Для економічного розвитку країни лісові ресурси мають дуже велике значення. Сьогодні ліс розглядається не тільки як біологічна система, а й як система економічна. Ліс як продукт природи безперервно виробляє різні сировинні ресурси, які використовуються в різних галузях економіки, а також він створює сприятливі умови для життя людини. Лісові ресурси є складовою частиною продуктивних сил країни, безпосередньо беруть участь у соціально-економічному розвитку території, виступають одночасно як засіб виробництва, предмет і продукт праці [3, с. 94]. Використання лісових ресурсів території відбувається в процесі її лісогосподарського освоєння. Рівень використання лісових ресурсів та розвиток лісового господарства території характеризує її лісогосподарська освоєність. Волинська область є одним із найбільш лісистих регіонів України. Тому дослідження лісогосподарської освоєності території області та оцінка рівня освоєності мають важливе теоретичне й практичне значення.

Метою нашого дослідження є аналіз геопросторових особливостей лісогосподарської освоєності території Волинської області. У процесі дослідження розв'язувалися такі **завдання**:

- проаналізувати особливості лісогосподарського розвитку Волинської області;
- розрахувати агрегований індекс рівня лісогосподарської освоєності території адміністративних районів області;
- здійснити групування адміністративних районів області за показником індекса рівня лісогосподарської освоєності території;
- проаналізувати особливості геопросторової диференціації рівнів лісогосподарської освоєності території досліджуваного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем господарського освоєння території, зокрема лісогосподарського, розробкою теоретико-методичних і методологічних основ вивчення процесу освоєння території займалися такі російські вчені, як Б. Н. Ішмуратов, К. П. Космачов [5], І. В. Канцєбовська і Т. Г. Рунова [4], Ю. П. Михайлов, В. П. Мосунов, Ю. С. Нікульников [7], М. Ю. Присяжний [9], М. Т. Романов та ін. Дослідженням проблем використання лісових ресурсів, розвитку лісового господарства та лісогосподарського освоєння території України та її регіонів, у тому числі й Волинської області, займалися такі українські вчені, як С. А. Генсірук і М. С. Нижник [1], В. Г. Дубін [4], Н. Н. Коцан [6], К. Г. Пирожєнко [8], О. І. Шаблій [11], В. Г. Юровчик [12] та ін.

Результати наукового дослідження. Господарське освоєння лісових ресурсів або лісогосподарське освоєння – це комплексне освоєння лісових ресурсів території, яке здійснюється через їх систематичне застосування в різних сферах життєдіяльності суспільства й характеризується насиченням території лісовими масивами й об'єктами лісогосподарської діяльності, а також включає охорону та раціональне лісокористування. Лісогосподарська освоєність території є результатом лісогосподарського освоєння, щр характеризує ступінь використання лісових ресурсів території в господарстві, насиченість її лісовими угіддями та об'єктами лісогосподарської діяльності.

Волинська область відноситься до забезпечених лісовими ресурсами регіонів України. Лісогосподарське освоєння території області є одним із найдавніших видів її господарського освоєння. Площа лісових угідь області становить 697,7 тис. га, у тому числі 639,4 тис. га земель, вкритих лісовою рослинністю [10, с. 138]. Рівень лісистості території Волинської області становить 34,6 % (в Україні – 15,9 %). Лісистість території області зростає з півдня на північ, що обумовлено географічним положенням регіону в двох природних зонах – Лісостепу (південь області) й зони мішаних лісів (Полісся на півночі області). Найбільша концентрація лісових масивів спостерігається в Маневицькому, Камінь-Каширському, Шацькому та Ківерцівському районах (табл. 1). У Луцькому, Горохівському та Рожищенському районах лісистість території складає не більше 15 %.

Важливим показником розвитку лісового господарства, який відображає рівень лісогосподарської освоєності території є обсяг продукції лісогосподарського виробництва. У 2013 р. обсяг продукції, робіт та послуг лісового господарства становив 336,6 млн грн (5,3 % від загальнодержавного обсягу продукції) або 323 грн на одну людину [10, с. 138]. Найбільші обсяги продукції лісового господарства виробляються в найбільш лісистих поліських районах області, а саме в Маневицькому, Ківерцівському та Камінь-Каширському (табл. 1). Для Локачинського, Рожищенського та Луцького районів характерні найменші обсяги лісогосподарського виробництва. На 1 га площі лісового фонду Волинської області припадає 482 грн продукції лісового господарства. Найбільший цей показник в Ківерцівському (798 грн/га), Володимир-Волинському (700) та Луцькому (686 грн/га) районах, а найменший – у Локачинському районі (95 грн/га).

Таблиця 1

Агрегований індекс рівня лісогосподарської освоєності території та деякі показники розвитку лісового господарства адміністративних районів Волинської області в 2013 р.*

Адміністративні райони	Лісистість території, %	Обсяг продукції лісового господарства, млн грн	Індекс територіальної концентрації лісогосподарського виробництва	Агрегований індекс рівня лісогосподарської освоєності території
Володимир-Волинський	22,5	16,6	0,94	0,734
Горохівський	10,5	7,3	0,39	0,603
Іваничівський	12,7	5,9	0,53	0,691
Камінь-Каширський	51,5	37,2	1,27	0,617
Ківерцівський	44,3	50,0	2,12	0,938
Ковельський	33,7	24,6	0,83	0,604
Локачинський	17,7	1,2	0,10	0,057
Луцький	6,9	4,8	0,28	0,525
Любешівський	41,2	20,0	0,83	0,419
Любомльський	41,6	26,8	1,08	0,530
Маневицький	57,8	78,8	2,09	0,799
Ратнівський	37,4	20,6	0,86	0,415
Рожищенський	12,0	3,3	0,21	0,374
Старовижівський	34,8	14,3	0,76	0,369
Турійський	23,8	12,4	0,62	0,388
Шацький	49,2	12,8	1,02	0,259

* Розраховано авторами за даними Головного управління статистики у Волинській області.

Для районів Волинської області характерна значна геопросторова диференціація рівнів лісистості території та обсягів лісгосподарської продукції, що зумовило нерівномірністю територіальної концентрації лісгосподарського виробництва. Найбільша територіальна концентрація лісгосподарського виробництва зафіксована в Ківерцівському, Маневицькому, Камінь-Каширському, Любомльському та Шацькому районах, що обумовлено великою лісистістю території, значними обсягами продукції лісового господарства (табл. 1). Решта районів області мають низьку територіальну концентрацію лісгосподарської діяльності.

Для оцінки рівня лісгосподарської освоєності території результативними є показники площ рубок і відтворення лісу, обсягів лісозаготівель. Площа рубок лісу у Волинській області в 2013 р. становила 37,5 тис. га (5,4 % площі лісфонду області). Найбільші площі рубок лісу сконцентровані в Ківерцівському, Володимир-Волинському, Іваничівському та Горохівському районах. Найменше вирубується лісу в Локачинському, Шацькому та Ратнівському районах. Площі лісовідновлення (природного та штучного) у Волинській області незначні – 4,24 тис. га [10, с. 139–140]. Поліські райони відзначаються більшими площами нових лісових насаджень, ніж південні райони області.

Лісоексплуатація є однією з підгалузей лісового господарства та тяжіє до місць локалізації лісових ресурсів. Лісозаготівля проводиться у всіх районах області, але найбільше деревини заготовляється в Маневицькому, Ківерцівському та Камінь-Каширському районах, найменше – у Локачинському. Всього у Волинській області в 2013 р. було заготовлено 1081 тис. м³ деревини (в Україні – 20 340,6 тис. м³) або 155 м³ на 100 га площі лісфонду.

Для оцінки рівня лісгосподарської освоєності території області нами був використаний зважений синтетичний показник, розрахований за агрегативно-ієрархічною процедурою стандартизації (нормування) вихідних показників, яка часто використовується в класифікації різних географічних об'єктів. Агрегований індекс рівня лісгосподарської освоєності території розраховувався із урахуванням ваги кожного вихідного показника в загальному розвитку процесу лісгосподарського освоєння. Вагові коефіцієнти показників розраховувалися за допомогою методу факторного аналізу. Процедуру стандартизації вихідних показників здійснено за формулою:

$$\bar{X}_{ij} = \frac{|x_{ij} - \tilde{x}_j|}{|\max/\min x_j - \tilde{x}_j|}, \quad \begin{matrix} i = 1, 2, 3, \dots, n; \\ j = 1, 2, 3, \dots, m. \end{matrix} \quad (1)$$

де \bar{X}_{ij} – нормоване значення показника; x_{ij} – часткові показники лісгосподарського розвитку; \tilde{x}_j – найгірші значення по кожному показнику з усіх узятих для розрахунків; $\max/\min x_j$ – найбільш відмінні від \tilde{x}_j значення показників; n – кількість досліджуваних територіальних одиниць; m – число показників, узятих для розрахунків.

Розрахунок агрегованого індекса рівня лісгосподарської освоєності території (I_f) проводився за такою формулою:

$$I_f = \sum_{i=1}^n \bar{X}_{ij} \times W_k,$$

де I_f – агрегований індекс рівня лісгосподарської освоєності території j -го адміністративного району області; \bar{X}_{ij} – нормований показник лісгосподарського розвитку j -го адміністративного району області; W_k – вага з якою i -й показник

враховується під час розрахунку агрегованого індекса; n – кількість показників, що використовуються для оцінювання рівня лісогосподарської освоєності території.

Для оцінки величини рівня лісогосподарської освоєності території адміністративних районів Волинської області було залучено 12 абсолютних і відносних показників (показники лісистості території, обсягів продукції лісового господарства, концентрації лісогосподарського виробництва, площ рубок та відтворення лісу, обсягів лісозаготівель, потенціалу лісових ресурсів та ін.), які характеризують різні параметри лісогосподарської діяльності області. Для кожного адміністративного району Волинської області визначено агрегований індекс рівня лісогосподарської освоєності території (I_f), який відображає ступінь використання лісових ресурсів та рівень лісогосподарського розвитку районів області.

Аналіз розрахованих інтегральних індексів (I_f) показав, що для Волинської області характерна значна геопросторова диференціація рівнів лісогосподарської освоєності території (табл. 1). За цим показником адміністративні райони області були згруповані в п'ять груп: із високим, вищим від середнього, середнім, нижчим від середнього та низьким рівнем.

Високий рівень лісогосподарської освоєності території спостерігається в Ківерцівському та Маневицькому районах. Ці райони мають найбільшу лісистість території (50 %) та потенціал лісових ресурсів (27 % від потенціалу лісових ресурсів області). Для Ківерцівського й Маневицького районів характерні найбільші обсяги та концентрація лісогосподарського виробництва, що зумовило формування високого рівня лісогосподарської освоєності території.

Вищий від середнього по області рівень лісогосподарської освоєності території мають Володимир-Волинський, Іваничівський та Камінь-Каширський райони. Володимир-Волинський та Іваничівський райони не відзначаються високою лісистістю території (в середньому 18 %), потужним потенціалом лісових ресурсів (6 % потенціалу лісових ресурсів області), проте мають значні площі рубок цінних порід дерев (дуб, граб, ясен), обсяги лісозаготівель, концентрацію лісогосподарського виробництва. Камінь-Каширський район характеризується високим рівнем лісистості території (52 %), потужним потенціалом лісових ресурсів (14 % потенціалу лісових ресурсів області) й виробляє значні обсяги продукції лісового господарства.

Середній рівень лісогосподарської освоєності території характерний для Ковельського, Горохівського, Любомльського та Луцького районів, розміщених у двох фізико-географічних зонах – Полісся (Ковельський і Любомльський райони) та Лісостепу (Горохівський і Луцький райони). Поліські райони цієї групи мають високий рівень лісистості території (в середньому 38 %), порівняно потужний потенціал лісових ресурсів (15 % потенціалу лісових ресурсів області), тоді як Горохівський та Луцький райони – низьку лісистість території (9 %) та незначний потенціал лісових ресурсів (4 %). Однак для Горохівського та Луцького районів характерні великі площі рубок лісу та обсяги лісозаготівлі за рахунок цінних порід деревини (дуб, граб, ясен), що й зумовило відповідний рівень лісогосподарської освоєності території.

До групи адміністративних районів із нижчим від середнього по області рівнем лісогосподарської освоєності території увійшли Любешівський, Ратнівський, Турійський, Рожищенський та Старовижівський райони, розміщені в поліській зоні. Райони цієї групи мають високий рівень лісистості (30 %), окрім Рожищенського району (11 %). Потенціал лісових ресурсів цих районів становить 27 % потенціалу області. Незважаючи на потужну природну базу лісових ресурсів, обсяги лісогосподарської діяльності в цих районах є невеликими, що обумовлено низькою концентрацією лісогосподарського виробництва.

Низький рівень лісогосподарської освоєності території мають Шацький та Локачинський райони. Низький рівень лісогосподарської освоєності території Шацького району, незважаючи на значну лісистість території (49 %), обумовлений специфікою лісогосподарської діяльності. На території цього району створено Шацький національний природний парк (65 % усієї площі району), де обмежено на законодавчому рівні певні види господарської діяльності, у тому числі й лісогосподарської. Тому Шацький район має невеликі площі рубок лісу, порівняно малі обсяги лісозаготівель. Локачинський район відзначається відносно невисоким рівнем лісистості території (18 %), що обумовлено географічним положенням у лісостеповій зоні, невисоким потенціалом лісових ресурсів (2,6 % від потенціалу області), незначними обсягами лісогосподарського виробництва.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Волинська область характеризується загалом середнім рівнем лісогосподарської освоєності території. Збільшення рівня лісогосподарської освоєності території області в просторовому аспекті відбувається з півдня на північ. Поліські райони області мають у середньому вищий рівень лісогосподарської освоєності території, ніж південні лісостепові райони. Для південних районів характерне інтенсивніше лісогосподарське освоєння території, що обумовлюється значними обсягами лісозаготівель, площами рубок лісу, й це при невеликому потенціалі лісових ресурсів. Північні райони області мають загалом меншу концентрацію лісогосподарського виробництва та інтенсивність лісогосподарського освоєння. Отже, лісогосподарське освоєння території поліських районів відбувається раціональніше, ніж південних. Тому необхідно проводити заходи щодо оптимізації рівня лісогосподарської освоєності території південних районах області. Перспективи подальших досліджень вбачаються в детальнішому аналізі лісогосподарської освоєності території регіону, дослідженню проблем лісо-користування в окремих районах області.

Джерела та література

1. Генсірук С. А. Географія лісових ресурсів України / С. А. Генсірук, М. С. Нижник ; ред. С. А. Генсірук. – Львів : [б. в.], 1995. – 123 с.
2. Дубін В. Г. Еколого-географічні основи використання і відтворення лісу в Україні : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / В. Г. Дубін ; НАН України. Ін-т географії. – К., 2000. – 22 с.
3. Зінь Е. А. Регіональна економіка : підручн. / Е. А. Зінь. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 528 с.
4. Канцебовская И. В. Вопросы измерения и картографирования хозяйственной освоённости территории СССР / И. В. Канцебовская, Т. Г. Рунова // Изв. АН СССР. Сер. географическая. – 1973. – № 5. – С. 83–74.
5. Космачев К. П. Пионерное освоение тайги / К. П. Космачев. – Новосибирск : Наука. Сиб. отд-ние, 1974. – 144 с.
6. Коцан Н. Н. Територіальна організація лісопромислового комплексу Волинської області : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Н. Н. Коцан. – Луцьк : ЦДО СП, 1994. – 16 с.
7. Никульников Ю. С. Оценка хозяйственной освоённости территории – анализ, новые принципы, конструкции показателя / Ю. С. Никульников // Доклады Института Сибири и Дальнего Востока. – 1976. – № 50. – С. 27–36.
8. Пироженко К. Г. Лісовиробничий комплекс України (суспільно-географічне дослідження) / К. Г. Пироженко ; відп. ред. І. О. Горленко. – К. : Вид-во НАН України. Ін-т географії, 1994. – 240 с.
9. Присяжный М. Ю. Приоритеты освоения территории Республики Саха (Якутия) в современных условиях позиционирования регионов Севера : автореф. дис. ... д-ра геогр. наук : 25.00.24 / М. Ю. Присяжный. – СПб. : Санкт-Петербург. гос. ун-т, 2014. – 47 с.
10. Статистичний збірник Волинь 2013 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : Голов. упр. стат. у Волин. обл., 2014. – 509 с.

11. Шаблій О. І. Лісопромислові комплекси Української РСР: питання теорії і моделювання / О. І. Шаблій. – Львів : Вища шк., 1973. – 187 с.

12. Юровчик В. Г. Конструктивно-географічні засади оптимізації лісів і лісового господарства Волинської області : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.11 / В. Г. Юровчик. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2007. – 21 с.

УДК 911.3:332.36:338.43(477.82)

Н. Д. Уєвич – аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Вплив земельних ресурсів на розвиток сільського господарства Волинської області

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин СХУ імені Лесі Українки
Науковий керівник: **Н. Н. Коцан** – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства і міжнародних відносин СХУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто шляхи впливу земельних ресурсів на розвиток сільського господарства. Досліджено сільськогосподарську освоєність та розораність території Волинської області. Проаналізовано забезпеченість Волинської області сільськогосподарськими угіддями, показано структуру сільськогосподарських угідь.

Ключові слова: земля, земельні ресурси, сільське господарство, Волинська область.

Uievych N. D. Effect of Land Resources in Agricultural Development Volyn region. In the article the ways to influence land resources for agricultural development. Studied are agricultural cultivation and tillage of the Volyn region. Analyzed security Volyn region agricultural land shows the structure of agricultural land.

Key words: earth, land resources, agriculture, Volyn region.

Актуальність теми дослідження. Найбільш активно у процесі сільськогосподарського виробництва використовують земельні ресурси. Екстенсивний розвиток сільського господарства призводить до збільшення техногенного навантаження на природні аграрні ресурси, до зменшення їх продуктивності, руйнування та деградації.

Сільське господарство – це специфічна сфера економіки, головна особливість якого полягає у наявності й використанні землі як основного засобу виробництва. Земля, на відміну від інших засобів виробництва, не є продуктом лише людської діяльності, її розміри не можливо збільшити, за правильного її використання в сільському господарстві земельні ресурси не тільки не втрачають своїх якостей, а й навіть покращують їх, тоді як інші засоби виробництва поступово зношуються або не замінюються.

Мета дослідження: визначити вплив земельних ресурсів на розвиток сільського господарства Волинської області.

Результати дослідження. Основним засобом виробництва у сільськогосподарському виробництві виступає земля, яка не є продуктом праці людини.